

*Acta synodi provincialis ducatus Gelriae ac
comitatus Zutphaniae, gehouden binnen de stadt
Zutphen den 25, 26, 27, 28, 29 Julii anno 1620.*

I.

Dominus WILHELMUS BAUDARTIUS, minister loci, heeft in plaetse des laestgewesenen reverendi praesidis D. HENRICI FABRITII, die wt kracht van sijn deputaetschap ad synodum Zuijthollandicam niet en heeft kunnen present sijn, met den gebede tot Godt den Almachtighen dese actie aengevangen, danckende sijne Godtlijcke Majesteijt voor de geluyckige aenkomste der samentlijcker heeren ende broederen ter eener, ende ter ander sijde

---

1) „wijse” ontbr. in T. 2) „voorsienighe” ontbr. in S, W en X. 3) „goede” ontbr. in de andere codd. 4) „voorsienige” T heeft „wijse”. 5) Deze onderteekening is authentiek. De andere codd. dragen de onderteekening van praeses, assessor en scriba, maar deze zijn niet eigenhandig, althans zeker niet in S, T en X.

biddende om desselven rijcken seghen ende geduijrighe tegenwoordicheijt in dese christelijcke synodale vergaderinghe.

II.

Ende sijn hierop met gemeijne stemmen der heeren broederen gekoren in praesidem D. DANIEL à GIJS, in assessorem D. WILHELMUS NAGGE, in scribam D. OTTO VAN HETEREN.

III.

Op desen synodo sijn met credentsbrieven verscheenen dese navolgende personen:

ex classe Neomagensi:

D. DANIEL à GIJS, v. d. m. tot Niumeghen,
 D. HENRICUS VREDAEUS, v. d. m. in sGravenweert,
 D. MARCUS MIGNONIUS, v. d. m. tot Batenburch,
 Joncker GERRIT VAN BRONCKHORST, ouderlingh der kercke van Niumeghen;

ex classe Tielana:

D. LAURENTIUS ECCIUS, v. d. m. tot Tiel,
 D. JOHANNES VERHOUEWEL, v. d. m. tot Eck,
 D. BERNARDUS CRUCIUS, v. d. m. tot Kesteren,
 de E. GOSEN DERRICKSEN, ouderlingh tot Tiel;

ex classe Bommeliana:

D. JOHANNES BLOM, v. d. m. tot Bommel,
 D. PETRUS ZEGERI, v. d. m. tot Driel,
 D. ZEGERUS WILHELMI, v. d. m. tot Rossum ende Andries,
 de E. LODUWJCK GERRITS, ouderlingh tot Bommel;

ex classe Zutphaniensi:

D. CASPARUS KEITWEERT ¹⁾, v. d. m. in sHeerenberch,
 D. JOHANNES BOULET, d. v. m. tot Wernsvelt,
 D. GEORGIUS CLAPHOUWER, v. d. m. tot Selfwolden,
 de E. HENRICK TAMELINCK, ouderlingh te Doesburch;

ex classe Arnhemiana:

D. WILHELMUS NAGGE, v. d. m. tot Twel,
 D. JOHANNES GODEFRIDI, v. d. m. tot Bennekom,
 D. HENRICUS MAGTRUS, m. v. d. in Niubroeck,
 D. HIERONYMUS HOENERBRINGA, v. d. m. tot Arnhem, als ouderlingh;

---

¹⁾ „Keitweert” S en W hebben „Kentweerd”, T heeft „Keutweert”.

ex classe Hardrowicena:

D. OTTO VAN HETEREN, v. d. m. tot Harderwijk,
 D. JOHANNES URBANUS, v. d. m. tot Hattem,
 D. JACOBUS MEDENBACCHIUS, v. d. m. tot Ermel,
 de E. LAMBERT GERRITS ¹⁾, ouderlingh tot Elburch.

IV.

De Godt onses Heeren Jesu Christi, de Vader des heerlijkheijt ²⁾, van den niugekoren praeside wederom met aendacht aengeroepen sijnde, sijn de credentsbrieven van de samentlijke broederen aengevangen gelesen te worden. Ende is genoteert in de credentie der gecommitteerden van Bommel, dat deselvege niet en was per classis deputatos ofte scribam onderteekent, dan door drie ³⁾ ministros sonder sodanighe qualite. Doch heeft dese synodus, lettende op de bijgebrachte excuse der broederen wt den Bommelschen classe, deselvege aengenomen, ordelende nochtans, dat d'onderschrijvinge in gewoontlijke behojrlijke forme na desen behoort te geschieden.

V.

Is oock aengemerckt in de credentsbrief der broederen van Arnhem, dat D. JERONIJMUS HOENERBRINGA neffens drie ⁴⁾ andre predikanten op dese synodale vergaderinghe verscheenen is senioris loco, twelck, alhoewel strijt tegens welberaemde acta synodi, wert nochtans om eenige insichten ende redenen, bij D. HOENERBRINGA gegeven, voor dese reijse getoloreert, sonder dat sulcks in consequentie getrocken sal moghen werden.

VI.

Van weghen ende in naeme der kereken van Zuijt ende Noorthollant syn met behojrlijke credentsbrieven mede gecompareert de E.E. D. SAMUEL GRUTERUS ende D. JOH. ACRONIUS, respective kerckendienaren tot Delfshaven ende Harlem, dewelcke niet alleen bij laste deser vergaderinge more debito ac solito van synodi deputatis eerst sijn gewillekomt, daerna van de vergaderinge selfs, maer is oock haer E.E. tot onderhoudinge ende bekrachtinge van de nodige ende nuttelijke onderlinge correspondentie seer geern plaetse ende sessie vergost.

VII.

Wt den naem des E. magistraets der stadt Zutphen hebben de E. acht-

¹⁾ „Gerrits” W heeft „Evertsens”. ²⁾ „heerlijkheijt” S en T hebben „heijlicheijt”.
³⁾ drie” S en T hebben „die”, X heeft „de”. ⁴⁾ „drie” S en T hebben „die”, W en X „de”.

bare, hoochgeleerde ende voorsienige ¹⁾ heeren, de heer JOHAN LUCHTEREN, juris licentiatuſ, ende de heer JOHAN SCHUTT, burgemeesteren, dese vergaderinge bijgewoont.

VIII.

Gelijck oock hujus synodi deputati D. SEBASTIANUS DAMMAN, D. JOHANNES SMETIUS, D. GODESCHALCUS AELTIUS, D. PAULUS COLONIUS op dese vergaderinge sijn verscheenen om deselvige met goede adviſen te dienen.

IX.

Van weghen des Ed. Hoves wt name der lantschap sijn compareert de Ed. eerentfeste, hoochgeleerde, seer wijse ende voorsienige heeren, de heer GERLIJCH VAN DER CAPELLEN, cantzelaer, ende de heer MARTIJN GREGORI, j. u. doctor. Ende na montlijke ende schriftlijke vertooch van haere Ed. ende E. authorisatie om op dese synodale vergaderingh te compareeren, plaetse ende sessie na nodige ende loflijcke usantie te nemen, hebben haere Ed. ende E.E. den synode gepresenteert ende voorlesen laten de kercken-ordinghe, so die in den laesten synode tot Dordrecht is gestelt, met bijvoeginge eeniger nader verklaringhe ende interpretatie, bij de E. heeren Gecommitteerden van de lantschap daerop gedaen, alsoock mede die daerop gevolgde approbatie.

X.

Na voorgelesene kerckenordinghe, interpretatie ende approbatie, is de synodus vermaent om vorder sich na deselfde ordre te comportereen, twelek de synodus na voorstellinge ende wechneminghe eeniger bedenkingen belooft heeft te doen na behooren.

XI.

Acta van de laestgehoudene synodo binnen Niumeghen sijn herlesen geworden ende bij occasie van den 6^{en} art. sess. 2^{dae} hebben de gecomitteerden des classis van Overveluwen verklaert, bij haerluijden bevordert ²⁾ te hebben de onderschrijvinge der Canonen van de respective schoolmeijsters haeres classis, wtgenomen een ofte twe, die weijgerich bliven. Waerop synodus de novo desselvigen classis deputatis belast tegens die voort te vaeren naer ende vermoghens den inhoud des nationalen synodi. Ende wat de bijscholen aengaet, sullen de predikanten sodanige mede tot onderschrijvinge der Canonen soecken te induceeren, ende indien sij weijgerich bliven, den respectiven magistraten aengeven, opdat deselvige van haer E. ende Acht. mogen afgeschafft worden ³⁾.

---

¹⁾ „voorsienige” S en T hebben „seer discrete”, W en X „discrete.” ²⁾ „bevordert”, S en T hebben „verordent.” ³⁾ Dit art. komt in de andere codd. op een andere plaats voor.

XII.

Is oock gelett op den 1^{en} art. sess. 5, daerin mejster PETER, schoolmeijster tot Keesteren, wert geordincert om sententiam declaratoriam over voorgaende verlatinge sijner eerster huijsvrouw van den Ed. Hove wt te brengen. Ende genomen van sommige broederen den synodo wel is aengedient, gelijk deselve oock seer gerne ende met vruechde heeft verstaen, van sijn goede comportement ten aensien van leer ende leven, nochtans dewijl hij tot noch toe sententiae superioris synodi niet heeft voldaan, ordoncert dese synodus de novo, dat PETRUS voornoemd ter eerster gelegtheijt sententiam declaratoriam van den Ed. Hove sal wtbrengen.

XIII.

Bij den 1^{en} art. sess. 10, aldaer onder anderen mentie wort gemaect, datter resolutie op eenige voorgemelde gravamina is genomen, ende de broederen, hebbende verstaen van synodi deputato D. DAMMANNO, dat deselve noch berusten bij D. FESTUM HOMMIUM, vinden voor goet ende nodich, dat in name van dese vergaderinge een schriftelijke aenmaninge aen sijn E. wert ingestelt met een ernstelijck ende broederlijck versoeck, dat sijn E. wille gelieven die voorgemelde resolutie aen de synodi deputatos prima occasione over te senden ¹⁾.

XIV.

Belangende den 1^{en} art. van den 14 sess., daer gesproocken wort van D. JOHANNE SIGARDO, sijn den synode overgelevert ende voorgelesen 2 brieven van de Fransche synodo aen dese synodum, alsoock cene van deselven aen D. SIGARDUM geschreven, bij dewelcke sij verklaren nu volkommen contentement te hebben aen gemelten D. SIGARDUM, hem te houden voor haeren broeder, seer willichlijck te vergeten allen interesse, so sij bij sijn vertreck wt Franckrijk mochten hebben geleden, stellende hem oock geheel op sijn vrie voeten, met renuntiatie van alle rechten ende pretensie, die sij op sijn persoon voor desen gehadt hebben. Welck dese synodus verstaende, heeft daerin geacquiesceert met goetvinden, dat D. SIGARDUS sal vermaent worden om sich voortaan oock so te dragen, dat de kercke Godts door sijnen dienst, leere ende leven hoe langer hoe meerder werde gestichtet ende opgebouwet. Aengaende de penningen, die de Fransche kercken D. SIGARDO hebben verstreckt, dewijle bij bovengemelde brieven aent oordeel deses synodi gestelt wort te verklaren, of hij deselve wederom geven sal ofte niet, worden de deputati classis Neomagensis ge-

---

¹⁾ Dit geheele artikel komt in de andere codd. op een andere plaats voor.

lastet hiervan met D. STGARDO te spreeken ende van hem te vernemen, of sijne gelegentheijt ende vermoghen lijden konde, dat hij deselfde betaelde. Ende wanneer deputati classis van de verklaringe D. STGARDI den gedeputierden des synodi sullen verwitticht hebben, sullen deselve dan nomine synodi hujus aen den Franschen synodum schrijven, gelijk oock D. STGARDUS broederlijk vermaent sal worden om de christelijke Fransche synodo van herten schriftelijk te bedancken.

XV.

Is in de vergaderinge voorgelesen eenen brief van den eerwaardigen synodo van Franckrijk, gehouden te Vitri den 28 Aprilis anno 1619, waerin sij verklaert op D. PETRI WACHENDORPHI (daervan in den art. 1) van den voorgaenden synodo 2), gehouden tot Arnhem, mentie gemaect wort) ende des synodi van Gulich brief, aen haer E. gesonden (begrijpende de swaericheden, die D. PETRO voornoemt sedert sijn vertreck van haer sijn overgekomen, ende sijn goede genegentheijt om haer E. te voldoen), hem wt liefde quijtgescholden te hebben al hetgeene haer E. van hem compe- teerende was, versoeckende datselvige onsen actis tot sijner onlastinge mochte werden geinsereert, twelck goetgevonden ende gedaen is.

XVI.

D. CORNELIUS DONGANUS, met behojrlijke credentie in name ende van weghen den Utrechtschen synodi tot bevorderinge, aenneminge ende onder- houdinge der onderlinge correspondentie met dese vergaderinge sijnde ge- compareert, is met blijtschap ontfangen.

XVII.

Betreffende de vervallene correspondentie des Overiselschen synodi, daervan is openinge gedaen ende verklaert, dat door ongelegentheijt der provincie noch ter tijt wert beducht, sulcks geen effect te sullen kunnen 3) sorteeren.

Sequuntur classium gravamina.

XVIII.

Op het eerste gravamen, dat D. deputati ad hanc synodum souden aen- houden om eenige bijlage voor de costers ten platten lande (daer het noot is) van de lantschap te verkrijgen, ten eijnde de kosters, oock school-

---

1) „art” de andere codd. hebben „7 art. sess. 8”. 2) Hierbij staat in margine: „A. 1618”. 3) „kunnen” ontbr. in S en T.

meisters sijnde, mochten nootdurftigen onderhout hebben ende also de dorpen met schoelmeijsters mochten versien worden, resolveert dese vergaderinge, dat de deputati classium, een ijgelyck in sijn classe, met vruntlijcke hantbiedinge van de E. heeren gedeputierden synodi de Ed. ende E. heeren Gedeputierden in haere quartieren met aller eerbiedinge in de guede sullen remonstreeren de nootwendicheijt ende nuttwendicheijt van dien, met goede toeversicht dat de voorgemelte heeren na haere gewoontlijcke toegengentheijt tot bevorderinge des heyligen ministerii ende catechisatie oock hiertoe niet ongenegen sullen sijn.

XIX.

Also van eenige broederen optten platten lande gedoleert wert, dat sij bevallende met swaere huijsholdinge qualick kunnen metten ordinarischen salario van 350 karolijnen haere familias na noot ofte behoijr versorgen, de synodus verstaet, dat dese doliantie niet en is ongefondeert, gemerckt dat het tot geen kleijne disreputatie ende oneere des kerckendienstes streckt, als de arbeyders int werck ¹⁾ des Heeren na behoijren niet werden versocht. Oock sijnde ten vollen bericht, dat bij de nabuyre provintien den predikanten opten platten lande haere tractamenten wel mochten vermeerderd worden, ordeelt dat dese doleantie werde herniut per classis deputatos aen de heeren Gedeputeerden in haere quartieren, ende om te meerder ten gewunsten effecte ²⁾ te mogen kommen, dat men der ingesetene goede fauer in dese soeckt wt te brengen.

XX.

Opt derde gravamen (betreffende de groote disordre ten platten lande met wt ende inlopen in de kercken, met het wandelen ende klappen op het kerckhoff ende kerckdueren onder de predikatie, alsoock het wststellen van proclamatien ende copulationen voor de gemeente, neffens prophanatien ³⁾ des sabbaths), welck meermaels heeft gedient, is geresolveert als oock voor desen, dat een ijgelyck in steden ende ten platten lande bij sijne respective overicheijt tot wechneminghe desselven aenhouden sal, ende indien die in gebreck bliven, per deputatos synodi sulcks aen den Ed. Hove laten gelangen.

XXI.

Op het vierde gravamen, daer doliantie wert gemaect over het stout onderstaen der Jesuwijten om inbrueck te doen opten platten lande alsoock

---

¹⁾ „int werck” ontbr. in X. ²⁾ „effecte” X heeft „eijnde ende effecte”. ³⁾ „prophanatien” de andere codd. hebben „verscheiden prophanatien”.

in de steden bij dage ende bij nachte tegens welberaemde ende meermaels wtgegevene placaten van de lantschap, ordeelt synodus: gelijk men oijrsaeck heeft mijnheeren van herten te bedancken over haeren goeden ijver in het promulgeeren van deselve, verbiedende wel scherpeijck oock onderpeene de paepsche superstitionen, also heeft men oock redenen om ootmoedelijck ende serieuselijck aen mijnheeren van den Ed. Hove te versoecken, dat haere Ed. ende E.E. voor soveel mogelijk daerin na haere autoriteit believe te remedieren, welverstaende dat alles eerst specificce a classium deputatis ad deputatos synodi werde, ten eijnde voornoemt, referiert.

XXII.

Belangende het vijfde gravamen ¹⁾, de doleantie der schoelmeijsteren ten platten lande (dat de olderen haere kinderen paepsche boecken willen geleert hebben ofte anderssins haerluijden ongunstich worden ende de kinderen ontrecken alsoock wel elders bij haere gesinthen senden), het sullen de schoelmeijsters daerom niet nalaten haer ampt in desen getrouwelijck te doen, alsoock de predikanten ten desen eijnde de scholen dijkwils te visiteren, acht nemende op de juecht ende boecken, die sij leeren, oock daerover met de ouderen selfs te spreekken ende die met bescheijdentheijt ende christelijcke onderrichtinge daertoe soecken te brengen.

XXIII.

Betreffende het 6^e gravamen (hoe het wtlopen der Papisten wtten steden ende dorpen na afgodische plaetsen mach verhindert werden) synodus ordonneert noehmaels, dat de predikanten hierover haer overheijt hebben te versoecken ende, sulcks niet helpende, den Ed. Hove door des synodi gedeputierden sodanige arghelijcke ende schadelijcke ²⁾ saecke ³⁾ te remonstreeren.

XXIV.

Nopende het 7^{en} gravamen, of niet nodich en waer te versoecken, dat alomme in steden ende ten platten lande sodanige officiers gestelt werden, die de Gereformierde religie toegedaen sijn, ten fijne de ordonnantie der H. M. heeren Staten te beter int werck werde gestelt, wenschet de synodus, dat hetselve mochte gepraectiseert werden, ordelende nodich ende dienstich sulcks per synodi deputatos in aller gevoechelijckheijt aen den Ed. Hove te versoecken.

---

¹⁾ „het vijfde gravamen” ontbr. in W. ²⁾ „schadelijcke” X heeft „schandelijcke”.
³⁾ „arghelijcke — saecke” W heeft „ergerlijck quaet”.

XXV.

Aengaende het 8^e gravamen (of niet nodich, dat wt alle acten der nationale, provinciale synoden alsoock eens ijgelycken classe een synopsis getrocken ende eenige daertoe in elcken classe werde gecommitteert) synodus acht, dat sulcks behoort, gelyck oock anno 1606 in synodo Neomagensi goetgevonden is, ende dat elck classis den naesten synodo tselvige extract exhibeere, tmeer oock opdat sulcks tot een memoriael de kerckendienaren dienen om te prompter op alle voorvallende swaericheden te moghen resolveeren ende voor te komen, dat telkens niet van nius wert ingebracht, twelck eens is afgedaen, noch oock eenige contrarieresolutie lichtelyck genomen wert.

XXVI.

Het 9^e gravamen (hoe haer de ministri, die combinationem hebben, sullen dragen in catechisationibus et concionibus promeridianis ¹⁾) vindt de synodus goet, dat sulcks alternis vicibus werde geobserveert.

XXVII.

Op het 10^e gravamen (of niet goet en waer te spreekken de annis ac tempore probationis ministrorum resipiscentium) statuert synodus, also ²⁾ verschejdene qualiteijten hierin moeten werden waergenomen, dat geen seker tijt kan werden gedefinieert, nochtans vereischende dat ijdereen voorsichticheijt daerin sal gebruijcken, opdat de kercke Godts niet en werde bedrogen noch bedroeft; daerom oock verstaen wort, dat men geene sodanige tot reconciliatie ende den kerckendienst sal admitteeren sonder voorweten des synodi.

XXIIX.

Dewijle, Godt betert, d'arme gemeente ende andre behoefteghen personen door den overgroten ende onbehoijrlycken woecker der lombarden of leentafelhouders nu eenige lange jaeren seer sijn beswaert geworden ende men verstaet, dat bij eenige welgestelde republicken sulcke ordre daerop is gemaect, waerdoor die arme ende behoefteghen personen met veel minder schaden ende interessen in haeren noot kunnen gerieft ende geholpen werden, is de christelycke synodus gevraecht ende gebeden ¹⁾, of niet raetsaem ende nodich sij onse christelycke overheijden dese saecke favorabelijck te recommandeeren, ten eijnde dat door haer E. M. wijsheijt ende discretie sulcken ordre hierover beraemt mochte werden, die daer streckt ter meester eeren Godts ende tot de minste schaden van haere arme onderdanen. De

---

¹⁾ „promeridianis” de andere codd. hebben „pomeridianis”. ²⁾ „also” X heeft „dat alle”. ³⁾ „ende gebeden” ontbr. in W.

E. synodus, met christelijke mededoochsamenheit sulcks behertigende, heeft goetgevonden dese saecke den Ed. heeren van den Hove, hier tegenwoordich, bij monde te recommandeeren ende meteenen haeren gedeputeerden synodi gelastet om sulcks aen de E.M. heeren van de lantschap ende respective magistraten, daer sulcks gebruyckelijck is, ootmoedelijck te versoeken. Eyntlijck sijn oock de E. broederen van de correspondentie gebeden om dese saecken in haere provincien soveel doenlijck te recommandeeren, ten eijnde dat dit misbruyck overal in dese provincien eens gecorrigeert ende gebetert mochte werden.

XXIX.

Nopende het 12^e gravamen, vant lopen der mispapen, Jesuïten en derselviger adherenten etc., also hetselvige na het oordeel deses synodi in substantie niet en verscheelt van de 4^e, verklaert de christelijke synodus, dat men sich tot datselve heeft te refereren.

XXX.

Betreffende het 13^e gravamen, dat vele kinderen, insonderheijt ten platten lande, lange tijt ongedoopt bliven, somtijts jaeren ende daghen, door negligentie der ouderen, die oock hetselvige wel doen om der kinderbieren ¹⁾ wille, daer sij na wachten, gelijk daerover oock voordesen anno 1598 in synodo gedoleert is ende gestatueert, de tegenwoordige synode verstaect, dat de predikanten door publicke ende prive vermaningen haer devoyr in alder neersticheijt sullen doen bij de ouderen ende sulcks (also eeniger derselviger alleen ter predikatie komen, eenige oock ten h. avontnael gaen, sommige geen van bejden doen) na gelegentheijt der personen ende op het stichtelijckste.

XXXI.

Gravamen der kercke van Harderwijk over tberoop D. ELLARDI VAN MEHEN ²⁾.

De E. gedeputeerde van de kercke binnen Harderwijk, audentie versocht ende bekomen hebbende na overleveringe haerer credentsbrieven, hebben ³⁾ verthoont welke gestalte sij D. ELLARDO VAN MEHEN, haeren kerckendienaer, van de kercke van Amsterdam beroepen sijnde ende van haer om pregnante ⁴⁾ redenen niet kunnende gedimiteert werden, betrokken syn voor den classe van Harderwijk, dewelcke hem op sijne vrije voeten heeft gestelt om te mogen trecken, so het hem beliefd, bij weleke sen-

¹⁾ „kinderbieren” S en T hebben „kindervrienden”, X heeft „kinder . . . . .”.
²⁾ „Gravamen — van Mehen” ontbr. in de andere codd. ³⁾ „bekomen — „hebben” ontbr. in T. ⁴⁾ „pregnante” S en T hebben „voorgaende”, X heeft „gewichtige.”

tentie des classis, also de kercke haer grootelijcks hiel verkortet, sij geappelliert hadde op dese synode, daer sij tegenwoordich is verscheenen om haere gedane appel te vervolgen ende te justificeeren, versoeckende dat dese christelijcke synodus, de saeck recht verstaen hebbende, geliefde haer een favorabel sententie te verleenen tot dienst ende ruste van haere gemeijnte. Ende opdat die synodus te beter haere meijninghe ende sustinue soude kunnen verstaen, leverde sij over in handen D. praesidis seker geschrift, twelek alle de redenen haeres appels vervattede.

XXXII.

Het hebben sich oock bij den synode aengegeven de aendachtige, welgeleerde, godtsalige D. LUCAS AMBROSI predicant ende de E. WILHEM VAN ZITTERICH ouderlingh, gecommiteerde van de magistraet ende kerckenraet der stadt Amstelredam, ende na overleveringe haerer brieven van commissien, hebben int lange breet verhaelt hetgeene so in den kerckenraet tot Harderwijck alsmede in den classe aldaer in Decembri ¹⁾ laestleden gepassiert was over de beroepinghe, bij haer E. kercke gedaen op de persoon D. ELLARDI VAN MEHEN, gevende daerbij te kennen, also de kercke van Harderwijck a sententia classis, die in favuer van de kercke van Amsterdam gegaen was, op desen synodum hadden geappelleert, dat sij versochten, dat synodus op dese saecke doch ernstelijck na conscientie letten wilden. Ende also haer werde aengeseijt, dat bij de kercke van Harderwijck gravamina waeren ingegeven, begeerden sij ofte copie ofte lecture van deselfde metsgaders tijt om haer te bedencken, wat tot narichtinge deses synodi desaengaende mochte bijgebracht werden. Ende is haer E. de lecture met goechsamer tijt gerne vergost.

XXXIII.

De E. gecommiteerden der kercke van Amsterdam, voor den synodo wederom comparerende, hebben verklaert, dat het schrift, bij die van Harderwijck voor de middaech overgegeven ende haer op haer versoeck ter handen gestelt, alleen den classen van Harderwijck ende niet haer en raeckte, daerom sij oock den classi lieten aenbevolen sijn daerop te antwoorden, begeerende alleenlijck, so ijctwes mochte geoordeelt worden haer aen te gaen, dat men doch haer verder wilde hooren.

XXXIV.

Hierover is men getreden ter saecke ten principaelen ende also men achtete na lange deliberatie, dat het een voornemen expedient soude sijn,

---

¹⁾ „Decembri” ontbr. in X.

indien men een naeckte ende categorie verklaringe van D. ELLARDO konde bekommen, of hij meer inclineerde na de kereke van Amsterdam als na de kereke van Harderwijk, is D. ELLARDUS ingeroepen ende hierover gevraecht, dewelcke seijde niet anders sich nu te kunnen verklaren dan hij hierbevorens sich verklaert hadde, vindende sich beklemt aen d'een sijde door de sonderlinge affectie ende genegentheijt der gemeente t'hemwaerts ende aen d'ander sijde door de sententie der classis, versoeckende oversuleks, dewijle de saecke ad synodum was geëvolveert, dat dieselvige wilde ordelen, wat hij behoort te doen, te gaen ofte te blijven.

XXXV.

De synodus, van D. ELLARDO niet anders kunnende krighen, oock nadat sij ten tweden mael hierover hem hadden gevraecht, heeft goetgevonden de saecke ende de redenen, die de een ofte d'ander mochte hebben om D. ELLARDI vertreck ofte verbliven t'urgeeren, grondelijck te vernemen, tot dien eijnde binnenvorderende so de gecommiteerde van de kereke binnen Amsterdam als de gecommiteerde van de kereke van Harderwijk. Ende hebben die van Amsterdam seer ¹⁾ wijtloftich de redenen, die sij hadden om D. ELLARDI vertreck te vorderen, voorgestelt, als te weeten: de wettelijckheijt des beroeps, inclinatie D. ELLARDI tot hetselfde, den overgrooten noot haerer kereke ende de schade, die deselfde leet door gebreck van genochsame dienaeren, sententie des classis, dewelcke D. ELLARDUS hadde aengenomen. Daertegens die van Harderwijk wederom hebben geallegeert de sonderlinge affectie harer gemeente tegens D. ELLARDUM, welcke sij tegens hem als haeren ingeboren burger altijts hadden gehadt, dewelcke oock vermeerdert ende dieper ingewortelt was door de veelvuldige ende langhjaerige seer trouwe diensten D. ELLARDI, niet alleen aen de kereke aldaer maer oock aen de hoghescholen, aen de classe ende aen de geheele provincie gedaen, sodat sij betuichden voor Godt, teennemaal versekert te sijn, dat D. ELLARDUS niet en soude kunnen sijn gemeente verlaten sonder ten hooghsten deselve te bedroeven ende in groote onruste dieselvige te brengen, dermaten dat sij in veel jaeren niet en soude kunnen repareeren die schade, die sij door sijn vertreck souden lijden; dat sij wel bekenden, dat de kereke van Amsterdam ongelijck grooter was dan de haere, maer dat men meer moste letten op de stichtinge, die men wiste ende gevoelde, dat hij albereets dede ende duslange gedaen hadde, dan op de stichtinge, die men alleen hopen konde, dat hij op een ander mochte doen; dat men niet alleen op de kereke van Harderwijk maer op onse geheele provincie de ooghe slaen moste, also men wiste wat diensten

---

¹⁾ „seer” ontbr. in W.

deselve van hem hadde getrocken; datter veele geoefende predikanten binnen Amsterdam waeren, also dat men aldaer van D. ELLARDO alleen ordinarischen dienst hadde te verwachten, daer men ter contrarie in dese provincie extraordinarische diensten te verwachten hadde; tot welcken eijnde de Ed. heeren cantzelaer ende raden metsgaders de Ed. Gedeputierden des Veluschen quartiers so serieuselijck den classen hadden vermaent niet te consenteeren in sijne dimissie. D'inclinatie D. ELLARDI aengaende, die en konde niet minder sijn tot de kercke van Harderwijck als tot de kercke van Amstredam, gelijk wt alle sijne verklaringhen genochsaem sulcks bleeck.

XXXVI.

Sijnde aen wedersijden dese redenen gealligeert ende oock, so lange beijde parthien beliefte, gedebattiert, is de synodus tot overweginge derselfde in de vreesse Godts getreden (om sekere insichten voorbijgaende hetgeene dat de kercke van Harderwijck tegens de sententie des classis hadde ingebracht) ende is na lange ende rijpe deliberatie geconcludeert als volcht.

XXXVII.

De synode in de vreesse des Heeren in de lenghde aengehoort hebbende tgheene over die dimissie ende verbliven D. ELLARDI VAN MEHEN respectie bij ofte van sijne kercke van Harderwijck sdeels bij geschrifte sdeels bij monde voorgekomen is, wt den name ende van wegen de gedeputierden des kerckenraets der stadt van Amsterdam eens ende de gedeputierde van de E. raet metsgaders kerckenraet der stadt ende gemeente van Harderwijck andersdeels, ende gelettet hebbende op hetgeene sowel voorheens in den kerckenraet ende classe van Harderwijck voorgelopen ende in dese saecke verhandelt is, na verhoor van redenen ende wederredenen ende gelettet op de constitutie der samentlijcker kercken deser provincie ende op den meesten dienst ende ondienst so der kercke sowel van Amsterdam als Harderwijck hierwt overkomen soude mogen, de voorsz. synode heeft eendrachtelijck verklaert ende verstaen, verklaert ende verstaet mets desen, dat D. ELLARDUS MEHENIUS bij sijn kercke tot Harderwijck ter stichtinge sijner gemeente verbliven sal.

XXXVIII.

Dese sententie wtgesproocken sijnde, hebben de gecommiteerde van Amsterdam copie daarvan metsgaders van de gansche actie versocht. Is haer teerste geaccordiert ende de reste aengaende is verstaen, soveel haer daarvan copielijck ¹⁾ mede te deelen als eenichsins dienen kan tot bewijs van haere aengewende trouwicheijt ende diligentie.

---

¹⁾ „copielijck” ontbr. in W.

XXXIX.

De gecommiteerde van Harderwijk, bedanckende de E.E. christelijke vergaderinghe voor de goede, gewunste sententie, hebben copie daarvan versocht, dewelcke haer is toegestaen.

XL.

Sijn oock na ouder gewoonte gelesen acta synodi Noorthollandicae ende bij gelegentheit van de vrage, in den 26 art. gestelt (of niet goet en waer personen te stellen tot beschrijvinge van een historiael verhael van tgeene seder idt jaer 1600 in de kercke deser landen is voorgevallen etc.), sijn de heeren broederen gecommiteerden broederlijk versocht, dat haer E. doch wille gelieven hierop acht te nemen, ofte sulcks int particulier van de saecken, in Hollant gepassiert, sij te verstaen ofte int gemein ende volgens dien oock de kercken onser provintien raect. Want so het een gemeene saecke waer, verstaet dese synodus, dat sulcks sonder haer voorweten niet en behoorde te geschieden.

XLI.

Syn oock van D. CORNELIO DUNGANO dese christelijke synodo geoffereert acta synodi Ultrajectinae. Ende also van den heeren broederen werde gelett op de interpretatie der woorden, in de kerckenordeningh art. 4 gestelt, om te houden goede correspondentie met de christelijke overicheijt in de be-roepinghe der dienaren, hebben bij dese occasie de heeren broederen gecommiteerde van Zuÿt ende Noorthollant verthoont om redenen, haer daertoe moverende, dat haer E.E. over dese materie niet en hadden geadviseert, also dat sulcks int minste tot beswaringe van haere personen niet en kan strecken.

XLII.

Op de presentatie HENRICI BRUNONIS aen den classen van Nimegheh om volgens synodi nationalis resolutie ¹⁾ de Canones te willen onderschrijven, met belofte dat hij hem ten respecte van leere ende leven gezond ende onstraffelijk sal comporteren, verklaert de synodus, ende sulcks om sekere insichten, dat so HENRICUS voorsz. hem op nius sal wederom presentereen, gevende genoechsame redenen, waerom hij sich dese christelijke vergaderinge niet en heeft in eigener persone gesisteert, D. deputati synodi, geassocieert met sommige wt den classe, die van den deputatis voornoemt

---

¹⁾ „resolutie” de andere codd. hebben „resolutie etc.”

daertoe specialijck sullen worden versocht, met hem sullen mogen handelen, lettende met sonderlinge opsicht in goeder conscientie ter eeren Godts ende ter stichtinge sijner kercke sowel op het stuck van leven als van leere.

XLIII.

De missive van de E. heeren burgemeesteren der stadt Bommel, die ter oijrsaeck van D. BLOEMIO selfs dese vergaderinge werde behandicht, is geopent ende gelesen. Ende also haer Achtbaerheden belieft heeft aen dese vergaderinge ernstelijck te versoecken om haeren predikant op het vrundelickste te vermanen, dat de wechgenomene ¹⁾ beroepinge niet langer ²⁾ gedi-laijeert maer eenmael haeren behojrlijcken voortganck mach gewinnen, de synodus, tversoeck van haere E. op het hoochste houdende gerecommendeert, heeft voor tbeste expedient geacht neffens den deputatos classis wt haer middel te nomineeren ende te deputeeren, gelijk sij in cracht deses nomineert ende deputeert de deputatos synodi D. SEBASTIANUM DAMMANNUM, D. GODESCHALCUM AELTIUM, D. SMETTIUM ende D. ECKIUM, die met voorschreven van den Ed. Hove haer ter eerster gelegentheijt binnen Bommel sullen laten vinden, opdat het christelijcke voornemen so des magistraets als des kerckenraets gewunste effecte mach sorteeren.

XLIV ³⁾.

Ende also door sekere vrage, den christelijcken synodo voorgesteld, de synodus neerstelijck acht nemende op deselve niet anders kan ordelen, dan dat het deportement van de Remonstrantsche predikanten niet en sij een excommunicatie, is haer gesinnen aen haere predikanten, dat sij doch des te meer haer wterste devoir doen om dieselvige (voor soveel mogelijk) wederom terechte te brengen. So men nochtans onder de hant souden bevinden, dat sij sijn ende bliven obstijnaet ende halstarch, sal de kercke wel met haer nae kerckenordeninge gradatim mogen procedeeren doch wederom wel toesien, dat sij niet en treet tot d'executie sonder voorweten van den synodo, tot welcken men den casum sal laeten gelangen.

XLV.

Dewijl oock een broeder wt onse middel den synodo heeft verstandicht, dat sijn weerde een schrift eens Remonstrants was ter handen gestelt om hetselvige op versoek te beantwoorden, gelijk oock onse broeder albereets een antwoord hadde veerdich ende sulcks in proprium usum, willende noch-

---

¹⁾ „wechgenomene” de andere codd. hebben „voorgenomene.” ²⁾ „niet langer” ontbr in T. ³⁾ In onzen cod. volgt art. XLIV na art. XLV. Met een *b* en *a* vóór de cijfers is daar de verkeerde volgorde echter reeds aangewezen. Wij hebben hier de artikelen op hun plaats gezet.

tans om vaste motiven sonder voorweeten ende goeden raed deser vergaderinge in dese materie niet doen maer hem ganschelijck gedragen tot deselvige, oordeelt de christelijcke synodus, dat hij daerop heeft te swigen ende geen antwoord ¹⁾ hen ten handen te stellen, also meer dan te veel blijkt, dat de Remonstranten met sulcke handelingen geen ander wit en hebben dan in onse l. vaderlant de commotien ende troublen hoe langer hoe meerder te voeden ende te verstercken. Indien sulcken schrift prive personen so mannen als vrouwen om te leesen is medegedeelt, verklaert dese synodus, dat de praedicanten, kennende sulcke luijden, ter bequamer gelegentheijt in aller vruntlijckheijt met deselvige over die materie sullen discureren ende handelen, ten eijnde opdat sij eens beters sijnde bericht mogen wederom terechte gebracht ende gerust gemaect werden, bevelende voorts de reste om met haer te procedeeen de voorsichticheijt der kerckenraden, die lichtelijck sullen weeten, wat sij haere respective overheden in der goede sullen hebben te remonstreeren.

XLVI.

Sijn van de gedeputierden synodi alle acten ende schriften der dingen, bij den synode vant jaer 1618 gepassiert, onder register overgelevert ende in een sekere kiste, daertoe albereets gemaect ende tot Arnhem bewaert ²⁾ wort, ingeleyt ten dienste ende profijt der kercke Christi.

XLVII.

Heeft hiertoe D. praeses een serieuze aanmaninge aen de gedeputeerden des synodi gedaen om aen den deputaten aller classen te vervorderen, dat sij neerstich ondersoek doen aen haere classicalen, of noch eenige stucken, den vorigen synoden aengaende, te rechte mochten kommen.

XLIX.

Op de vragen, of men de personeele fouten oock actis synodi sal insereren, wort geant., dat men idtselvige de voorsichticheijt der synode beveelt, die haer in desen ter meester stichtinge van Godes kercke ende ter minster krenckinge van des naesten eere sal weeten te dragen.

XLIX.

Op de vrage, off een vrouw, van haeren man (die haer seijt noeijt getrouwt te hebben, twelek sij nochtans affirmeert) nu int 13 jaer verlaten

---

¹⁾ „geen antwoord” ontbr. in S en T. ²⁾ „bewaert” X heeft „verwacht.”

sijnde, sonder van sijn leven ofte doot geduijrende denselven tijt ijēt vernomen te hebben, tot een ander houwelick soude mogen treden, is geantwoort, dat sij idtselfige aen den Ed. Hove versoecken moet.

L.

Op de vrage, wat te doen sij met een man, diens vrouwe int dolhuijs sittende, daerboven noch een ander getrouwt heeft, is geant., dattet selfde den Ed. Hove dient aegedient te worden.

LI.

Op de vrage, of twe susterlingen, die, de wetten des lants niet weetende, bij malkandren kinderen hebben geprocreert, souden mogen werden geproclameert ende volgens daeraen gecopuleert, is geant.: ignorantiam juris non excusare peccatum.

LII.

De deputati synodi sijn over haere getrouwe diensten broederlijk ende vruntlijk van den heeren praeside bedanckt, ende wederom tot niuwe sijn verkoren: D. SEBASTIANUS DAMMAN, D. JOH. SMETIUS, D. GOEDESCHALCUS AELTIUS ende D. LAURENTIUS ECCIUS.

LIII.

Tot den synodum van Zuïjhollant wort gecommiteert D. DANIEL à GIES, tot den Noorthollandicam D. OTTO VAN HETEREN ende tot den Ultrajectinam D. WILHELMUS NAGGE. Ende oft geviel, dat de drie voorgedachte broederen ofte een derselver door krankheijt ofte andre verhinderinge belettet wierden haere commissien te achtervolgen, wort D. DANIEL à GIES in sulken gevalle gesubstitueert D. JERONYMUS HOENERBRINGA, D. OTTONI VAN HEETEREN idem HOENERBRINGA, ende D. NAGGIO D. JOH. BLOEM.

LIV.

Locus futurae synodi sal sijn Harderwijk.

LV.

Tot het leger is genomineert classis Neomagensis.

LVI.

Niuwe aengenomene predikanten in den classe van Niumeghen: ¹⁾
D. PAULUS COLONIUS binnen de Grave,

---

¹⁾ Aan de nu volgende namen gaat in de andere codd. nog vooraf „anno 1619.”
Acta syn. provinc. IV.

D. THEODORUS STRAEKIUS in Haren ende Herwen,
 D. JOHANNES BREYERUS tot Oeijjen,
 D. FRANCISCUS DIEPENBROECK tot Horsum,
 D. JOHANNES SOPHIANUS tot Lent,
 D. PHILIPPUS LODEWICUS SELBACH tot Millingen,
 [HENRICUS BEVENTRIP ¹⁾ tot Clein Linden] ²⁾.

Afgegaen wt den classe van Niumeghen:

D. THOMAS STALIUS op het Wout,
 D. ANDREAS BOLZIUS na Haeften,
 D. ABRAHAMUS QVAEVELERIUS na Rotterdam,
 D. LAMBERTUS LATOMUS na Avesaet,
 D. JACOBUS MEKEREN na Maurijek,
 D. FRANCISCUS WERNERUS ³⁾ na Boijsecom,
 D. ARNOLDUS BROECKHUIJSIUS na Crevecuer.

In den classe van Tiel:

D. BERNARDUS CRUCIUS te Kesteren,
 D. JOHANNES NEVIUS ⁴⁾ te Zuijlen,
 D. ABRAHAMUS RAEMAKER tot Echtelt,
 D. LAMBERTUS LATOMUS tot Avesaet,
 D. JACOBUS VAN MEKEREN te Maurijek.

In classe Boimeliana:

D. JOHANNES BLOEM tot Bommel,
 D. JOHANNES HALDERMONTIUS tot Herwerden,
 D. JOHANNES DE NOOL te Braeckel,
 D. JOHANNES à PORTA ⁵⁾ tot Rumpt,
 D. GIJSBERTUS REMIGIUS tot Aels,
 D. THEODORUS PETRI op Hemert,
 D. WINANDUS KANTZIUS tot Opijnen,
 D. ANDRAEAS BOLSIUS tot Haeften.

In Zutphaniensi classe:

D. VALENTINUS LINGENBERGIUS ⁶⁾ tot Baer ⁷⁾ ende Latum,
 D. THEODORUS HAVENBERGIUS ⁸⁾ in Borckeloo.

---

¹⁾ „Beventrip” W heeft „Berentrip”. ²⁾ Het tusschen [ ] geplaatste is overgenomen uit S en komt ook in de andere codd. voor. ³⁾ „Wernerus” S en T hebben „Wamerius”, W en X „Warnerius”. ⁴⁾ „Nevius” X heeft „Nerius”. ⁵⁾ „Porta” S en T hebben „Portir”, X heeft „Portu”. ⁶⁾ „Lingenbergius” S, T en W hebben „Lingenbornius”, W heeft „Lingenborgius”, ⁷⁾ „Baer” ontbr. in X. ⁸⁾ „Havenbergius” X heeft „Harenbergius”.

Afgaende in class. Zutph.:

- D. ANDREAS ZUAVIUS na Alcaer,
 D. JOHANNES PALMERIUS na Zwolle,
 D. CONRADUS SAGERIUS ¹⁾ na Dorn.

In classe Arnhemiana:

- D. JERONIMUS HONERBRINGA tot Arnhem,
 D. ADOLPHUS SOPINGIUS tot Arnhem.

LVII.

Inspectores ofte deputati classis zijn:

in classe Neomagensi:

- D. DANIEL à GUIJ ende D. CONRARDUS HECKERUS;

in classe Tilana:

- D. JOH. VERHOUEWEL ende D. BERNARDUS CRUCIUS;

in classe Bommeliana:

- D. PETRUS ZEGERI ende ZEGERUS WILHELMI;

in classe Zutphaniensi:

- D. WILHELMUS BAUDARTIUS ende D. JOH. BOUILLET;

in classe Arnhemiana:

- D. HENRICUS SCHRAMMIUS ende D. HERMANNUS KECKIUS;

in classe Hardrowicena:

- D. JOH. HATTEMIUS end D. GEORGIUS ERNESTI.

LVIII.

Sijn de edele, eerentfeste, hoochgeleerde, seer wijze ende voorsienige heeren gecommiteerde des Ed. Hoves GERLICH VAN DER CAPELLE, canzelaer, ende MARTIN GREGORI, beyder rechten doctor, so voor haere christelijke ende stichtelijke bijwooninge als voor haere voorsichtige directie hoochelyck bedanckt, gelijk oock de achtbare, eerentfeste, welgeleerde ²⁾ ende wijze heeren de gecommiteerde des magistraets van Zutphen. D. SAMUEL GRUTERUS, D. JOHANNES ACRONIUS ende D. CORNELIUS DUNGANUS, deputati van Zuijt, Noorthollant ende Utrecht sijn mede van wegen haere continuele

---

¹⁾ „Sagerius” de andere codd. hebben „Sagelius”. ²⁾ „welgeleerde” de andere oodd. hebben „hoochgeleerde”.

bijwoningh, wijze ende seer voortreffelijcke advijsen bij de samentlijke broederen van herten bedanckt geworden.

LIX.

Na gehoudene censura morum ende vierige dancksegginge tot Godt den Almachtigen is de synodus in liefde ende vrede gescheijden den 30^{en} Julii anno 1620.

[DANIEL à GIES, sijnodi praeses.

OTTO VAN HETEREN, sijnodi scriba]. ¹⁾

---

¹⁾ In onzen cod. dragen de acta van 1620 geen onderteekening, die wij daarom uit de andere codd. overnamen.
